

Ольга ЛИХОШЕСТ

здобувач другого рівня вищої освіти спеціальності соціальна робота
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя

ORCID: 0009-0009-5720-8455
E-mail: Lixola@i.ua

Сергій СУХОМЛІНОВ

здобувач другого рівня вищої освіти спеціальності соціальна робота
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя

ORCID: 0009-0004-9610-2382
E-mail: sergiiks1981@gmail.com

Ірина БАТАРЕЙНА

старший викладач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя

ORCID: 0000-0003-0456-9838
E-mail: batareina_iryana@mospu.edu.ua

ПІДТРИМКА ТА СУПРОВІД УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті розглянуто суть роботи працівників соціальної сфери, організацій щодо питання підтримки та супроводу батьків та дітей в умовах воєнного стану. Військове вторгнення країни-агресора на територію України у лютому 2022 року призвело до того, що жителі України повинні були покинути свою домівку. Вони стали вимушено переміщеними особами, які потребують захисту і підтримки своєї держави, держав інших країн. Виділено основні необхідні моменти для вимушено переміщених осіб. Підібрано шляхи покращення роботи в напрямку підтримки українців в Україні та Німеччині.

В умовах війни актуальним стає питання створення комфортного освітнього середовища та організації навчального процесу, особливо для тих дітей, які отримали психологічну травму. Необхідно сприяти всебічній гармонійній соціальній адаптації, створювати ефективні здоров'язберігаючі програми загального розвитку дітей, що постраждали внаслідок війни.

Особливості розвитку соціальної сфери суспільства, ускладнення соціального життя громадян внаслідок соціально-економічної та політичної кризи держави вимагають прогресивних підходів у підготовці фахівців.

Професійна підготовка фахівця із соціальної роботи базується на кваліфікаційних вимогах, які поєднують сукупність професійних вимог, характеристик, показників, цінностей, ролей, функцій тощо. Надання соціальних послуг в Україні потребує різних категорій громадян.

Сьогодні практично немає жодної сфери суспільства, яка б тією чи іншою мірою не була охоплена інноваційними процесами. Соціальна сфера – одна з тих сфер, де інновації просто необхідні. Адже інновації – це пошук нових, більш ефективних, раціональних шляхів вирішення проблем, без них ми залишимося там, де є. А постановка питань вимагає нових підходів.

Технологізація соціальної роботи є відображенням цивілізованого способу вирішення соціальних проблем суспільства і людини. Воно завжди має інноваційний, творчий характер, будучи пов'язаним із постійним пошуком досконаліших, а отже ефективніших і економічніших способів використання людських ресурсів, його творчого потенціалу.

Ключові слова: вимушено переміщені особи, інтеграція, соціальна адаптація, арт-терапія, інновації.

Olga LYKHOSHEST

Second-level graduate of higher education majoring in social work
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine

Serhii SUKHOMLINOV

Second-level graduate of higher education majoring in social work
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine

Iryna BATAREINA

senior teacher of the department of preschool education and social work
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine

SUPPORT AND ACCOMPANIMENT OF UKRAINIANS DURING THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE

Abstract. *The article examines the essence of the work of social workers and organizations regarding the issue of support and accompaniment of parents and children under martial law. The military invasion of the aggressor country on the territory of Ukraine in February 2022 led to the fact that the residents of Ukraine had to leave their homes. They have become forcibly displaced persons who need the protection and support of their state and the states of other countries. The main necessary points for forcibly displaced persons are highlighted. Ways to improve work in the direction of supporting Ukrainians in Ukraine and Germany have been selected.*

In the conditions of the war, the issue of creating a comfortable educational environment and organizing the educational process becomes important, especially for those children who have suffered psychological trauma. It is necessary to promote comprehensive harmonious social adaptation, to create effective health-preserving programs for the general development of children affected by the war.

The peculiarities of the development of the social sphere of society, the complication of the social life of citizens as a result of the social, economic and political crisis of the state require progressive approaches in the training of specialists.

The professional training of a social work specialist is based on qualification requirements that combine a set of professional requirements, characteristics, indicators, values, roles, functions, etc. The provision of social services in Ukraine requires different categories of citizens.

Today, there is practically no sphere in society that would not be covered by innovative processes to one degree or another. The social sphere is one of those spheres where innovation is simply necessary. After all, innovation is the search for new, more effective, rational ways of solving problems, without them we will remain where we are. And asking questions requires new approaches.

Technologization of social work is a reflection of the civilized way of solving social problems of society and man. It always has an innovative, creative character, being connected with the constant search for more perfect, and therefore more effective and economical ways of using human resources, his creative potential.

Key words: *forcibly displaced persons, integration, social adaptation, art therapy, innovations.*

Постановка проблеми. Сьогодні ми опинися в ситуації, яка кличе нас шукати шляхи вирішення проблем та покращення умов існування в тому місці, де можемо бути. Це великий виклик для всього українського народу. Стає необхідністю соціально-педагогічна допомога як окремим людям, так і цілим соціальним групам. Питання подолання військової агресії, підтримка армії, допомога пораненим, надання притулку вимушеним переселенцям, сприяння відновленню життя у повернутих містах і селах є тими завданнями, які об'єднують українців з усіх куточків нашої країни та й у всьому світі.

Проблеми житла, соціального захисту та місцевої інтеграції упродовж останнього року для великої кількості вимушених переселенців залишаються невирішеними. Станом на березень 2023 року в Німеччині проживають більше одного мільйона українців, які покинули свою домівку та

шукають захисту. Велика кількість людей, які приїжджають до Німеччини, стикаються з проблемою первинної реєстрації та подачі необхідних документів до органів місцевого захисту населення. Погане знання законів іншої країни, незнання мови стають причиною затримки та невірних дій при заповненні перших необхідних документів для подальшого перебування на території Німеччини. Впродовж 2022–2023 років німецькі органи місцевих рад провели багато роботи, щоб зробити життя українських біженців якомога комфортнішим. Так, до органів, які безпосередньо контактують із нашими людьми (JobCenter – орган працевлаштування), за останній рік долучено багато перекладачів з німецької мови на українську, які отримують офіційну посаду і стають робітниками цих органів.

В Україні працюють центри допомоги в час воєнного стану. З кожним днем збільшується кількість осіб, які звертаються за допомогою. Країна

не стоїть на місці, а відкриває все більше центрів, щоб переселенці могли отримати допомогу. А саме, центри тимчасового перебування, центри гуманітарної допомоги, центри допомоги врятованим та інші. Волонтерські організації теж займаються підтримкою українських переселенців. Адже, участь кожного зараз дуже важлива.

Аналіз джерел та літератури. Важливого значення в час воєнного стану набувають питання створення комфортного освітнього середовища та організації освітнього процесу, особливо для тих дітей, які отримали психологічну травму. З метою надання психоемоційної підтримки населенню під час війни, формування у педагогічних працівників навичок роботи з дітьми за підтримки Першої леді України Олени Зеленської започатковано Національну програму психічного здоров'я та соціально-психологічної допомоги. На допомогу фахівцям психологічної служби системи освіти України розроблено наскрізну навчальну програму з позашкільної освіти оздоровчого напрямку «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій» та Методичні рекомендації до цієї програми, поширено кращі практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій та збройних конфліктів, а саме: «Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях: практикум», «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій», «Стрес як ресурс», «Самодопомога в умовах стресу», «Долоньки миру», «Особливості організації дистанційного навчання під час воєнного стану» тощо. Головним завданням освітньої галузі є забезпечення якості освіти на всіх рівнях. Проведення наукових досліджень в освіті є цілком закономірним. Втілення результатів досліджень у практику роботи, впровадження інноваційних технологій, забезпечення закладів освіти новими засобами навчання, науково-методичною та навчальною літературою. Важливим кроком на шляху реформування системи освіти України є реалізація Державного стандарту базової середньої освіти, який розроблено відповідно до Концепції Нової української школи [7].

Надання соціальних послуг в Україні потребують різні категорії громадян. Їх соціальні потреби зумовлюють необхідність існування соціальних підприємств, визначають їх соціальну місію, а також потенційний ринок збуту. Соціальних підприємців часто називають інноваторами, оскільки вони намагаються вирішувати «минулі» соціальні проблеми «новими» підприємницькими підходами.

Представники вразливих груп населення опинилися в складних життєвих обставинах. Працевлаштування людей таких категорій несе певні ризики для компаній, або вимагає додаткового інвестування для пристосування робочого місця до особливостей працівників. Це спонукає або їх самих, або тих, кому не байдужі ці люди, створювати

проекти для виживання у складних умовах. Іншими ресурсами можуть бути наявні у громаді споруди, які не використовуються, ландшафтні об'єкти, водойми тощо.

Представлено багато матеріалів щодо війни в Україні, починаючи з 2014 року українське суспільство вирішує складне завдання – підтримка та захист. Описано хронологію подій у сфері освіти та науки в умовах воєнного стану. Ми бачимо, що підтримка з боку держави та інших країн дає поштовх для здійснення всіх планів освітян та науковців. Виходить низка законів на підтримку українців в цей час. З'являється багато нових онлайн-курсів: «Волонтерство під час війни», «Психологічна підтримка в умовах війни», «Робота з біженцями та переселенцями» та інші. Від освітньої онлайн-платформи «Зрозуміло» – «Дивись під ноги, дивись куди йдеш». Проводять дуже багато лекцій медичні установи. Активно почало формуватися законодавство України щодо внутрішньо переміщених осіб з 2014 року: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII; Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (Редакція від 09.10.2015 р.); Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України» від 02.03.2015 р. 211-VIII; Закон України від 05.03.2015 р. № 245-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб»; Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 509 «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції»; Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг».

Особливості формування соціальної активності у підростаючого покоління досліджували: М. Андреева, А. Базиленко, Т. Богданова, О. Безпалько, О. Грисюк, Н. Ковтун, О. Кулінченко, Л. Овчарова, М. Рудська та інші. Феномен волонтерства в Україні досліджували: І. Білич, Т. Голованова, С. Горбунова-Рубан, О. Іщенко, О. Касперович, А. Капська, Т. Лях, В. Погрібна, І. Юрченко; за кордоном: Дж. Девіс Сміт, С. Елліс, К. Кемпбелл, К. Рочестер, Р. Хедлі, М. Харріс та інші. Питання соціально-правового захисту дітей вивчали такі науковці: О. Мордань, О. Пономаренко, Н. Савельєва, Р. Чубук, С. Чернета.

Різноманітним аспектам проблеми арт-терапії приділяють увагу такі педагоги, психологи, психотерапевти, як О. Вознесенська, Р. Гудман, О. Деркач, Т. Добровольська, М. Кисельова, Л. Комісарова, О. Кондрицька, А. Копитін, Л. Лебедєва, М. Наумбург, Н. Роджерс, Л. Терлецька, Д. Уеллер.

Обставини, які розвернулися в Україні, призвели до пошуку нових заходів, здатних протистояти негативним впливам зовнішнього середовища і сприяти розвитку особистості, в якості позитивно напрацьованого досвіду.

Метою статті є обґрунтування необхідності підтримки та супроводу українців в умовах воєнного стану та виявлення можливих шляхів покращення.

Основна частина. Національні та міжнародні організації допомагають мігрантам у розв'язанні їхніх проблем, забезпечуючи фінансову та іншу підтримку для проєктів та програм інтеграції. Значна частина людей обрали Німеччину, як країну, яка може надати захист. Так, відомо, що у Німеччині з лютого 2022 року по 23 лютого 2023 року в Центральному реєстрі іноземців зареєстрували 1 066951 біженець з України, з них 771 тис. отримали параграф 24 AufenthaltG (дозвіл на тимчасове проживання), а 127 тис. попросили захисту. Параграф 24 Закону про правовий статус іноземних громадян у Німеччині регламентує перебування іноземців на території країни. А також подальшу процедуру їх інтеграції. Перший раз тимчасовий захист оформлюють на один рік, але він може бути продовжений до трьох років. Людина під тимчасовим захистом отримує: дозвіл на проживання на період захисту (це може бути від року і довше, або поки не завершиться війна в Україні); право на роботу; право на освіту та можливість безкоштовно відвідувати мовні курси; надається житло (це можуть бути табори для біженців); соціальні виплати від Jobcenter; доступ до медичного обслуговування; можливість отримати статус біженця у майбутньому; можливість у будь-який момент повернутися в рідну країну.

У лютому 2023 року було оприлюднено дані масштабного соціологічного дослідження «Біженці з України в Німеччині», проведеного Федеральним інститутом народонаселення Німеччини разом із партнерськими організаціями. Так, за результатами цього дослідження, 37 відсотків біженців з України хотіли б залишитись в Німеччині на тривалий термін, проте 34 відсотки лише до кінця війни.

Майже три чверті українських біженців проживають у приватних квартирах і будинках. Близько 25 відсотків з них проживають у родичів та друзів, які вже проживали в Німеччині тривалий час. 17 відсотків біженців живуть у готелях або гостьових будинках. 9 відсотків живуть у комунальному житлі для біженців. Багато українських біженців досі живуть у тимчасових притулках. Людям доводиться тижнями або навіть місяцями очікувати на житло в спільних приміщеннях, які призначені лише для короткострокового первинного прийому.

Згідно з результатами опитування, 22 відсотки дітей віком до трьох років та 59 відсотків дітей віком від трьох років відвідують дитячі садки. Загальноосвітні та професійно-технічні школи Німеччини прийняли близько 204 тис. дітей. 91 відсоток сімей з дітьми шкільного віку відповіли, що хоча б одна дитина відвідує навчання. У багатьох

федеральних землях одні українські учні навчаються в звичайних класах, інші – в окремих інтеграційних. Багато українських школярів вже досить добре вивчили німецьку мову. Багато дітей та молоді психологічно обтяжені війною, мають травми. Якщо родина не планує залишатись надовго у Німеччині, тоді у дітей є відсутність мотивації до навчання. Різноманітні дослідження виявили, що учні в інтеграційних класах мають гірші оцінки, ніж українські діти, які відвідують звичайні класи. Мовне питання: 80 відсотків опитаних лише трохи або зовсім не розмовляють німецькою, 50 відсотків вивчають мову на інтеграційних курсах.

Ринок праці: працевлаштовані 17 відсотків. Жінки рідше працевлаштовуються, ніж чоловіки – 15 та 22 відсотки відповідно. Відповідальність по догляду за дітьми ускладнює процес працевлаштування жінок. За даними Федерального агентства зайнятості, кількість працівників з українським громадянством, які працюють і виплачують соціальні внески, зростає за рік з 57 тисяч до 125 тисяч осіб. Близько 29 тисяч осіб мали незначну зайнятість.

Втім, поруч із завданнями кожного українця, що полягає у зміні власної свідомості щодо оцінки подій і тих фізичних та психологічних ран, яких завдає війна, постає необхідність надання кваліфікованої соціально-педагогічної допомоги дітям вимушених переселенців. Основною виховною метою у зв'язку з цим є формування у кожного вихованця уявлення про себе не просто як про громадянина, який підтримує чинний лад, а як про незалежну особистість, здатну взяти на себе моральну відповідальність перед суспільством за себе, за інших, за справу. Заходи, які допоможуть в цій ситуації арт-терапевтичні корекційно-профілактичні й розвивальні заняття, які сприятимуть основній меті арт-терапії - гармонізації розвитку особистості через розвиток здібностей самовираження і самопізнання. Арт-терапевтичні вправи використовуються не тільки з дітьми, а і з дорослими. Вони приносять користь, спрямовують емоції, підвищують навички та стимулюють творчість (лікування «мистецтвом»).

Для того, щоб ефективно організувати роботу для підвищення рівня соціальної адаптації дітей-вимушених переселенців, необхідно мати чітке розуміння проблем, спричинених травматичною ситуацією. Травматичні події можуть детермінувати різноманітні поведінкові прояви, емоції, почуття, які важливо вчасно простежити та допомогти дитині у цій ситуації пережити та відпрацювати ці стани. У дітей може виникати почуття незахищеності, гніву, страху, сорому, агресії, відчуженості, сепарації від соціуму, почуття провини та ін. Такі проблеми можуть стати причиною неуспішності у навчанні, проблем із запам'ятовуванням інформації, зосередження уваги, а також виникнення різноманітних психосоматичних порушень.

Існують певні особливості поведінкових проявів дітей, які пережили травматичний досвід, з

урахуванням віку. Діти молодшого шкільного віку після травми починають більше боятися, соромитися і проявляти підвищену тривожність. Може виникнути регресивна поведінка, що включає енурез, смоктання пальця, дитячий лепет, бажання тримати постійно поряд із собою іграшку. У дітей цього віку може розвиватися втрата апетиту, скарги на болі в животі, головні болі, запаморочення. Також поширені проблеми з навчанням, такі, як нездатність зосередитися, відмова відвідувати школу, агресивна поведінка в школі [11, с. 13].

Процес соціальної адаптації з дітьми молодшого шкільного віку також має свою специфіку, відмінну від роботи з дорослими. Для його втілення варто застосовувати ігрові методи та методи творчої самореалізації. Діти, що пережили травматичні ситуації, важко йдуть на контакт, не завжди готові розповідати про тяжкі події у їхньому житті. Реалізувати такий підхід можна за допомогою фізичних вправ задля психологічної релаксації та розрядки, розігрування казок із програванням сюжетів. Отож, одним із найбільш результативних напрямів психологічної допомоги у кризових ситуаціях вважається арт-терапія.

Арт-терапія – напрям у психотерапії та психологічному консультуванні, що заснований на використанні мистецтва та творчості; метод цілення особистості (досягнення цілісності) за допомогою мистецтва та творчого самовираження [1]. Сьогодні все частіше почали використовуватися різні форми арт-терапії в освітньому процесі. Застосування арт-терапії має соціалізуючий вплив на дитину та використовується як один із методів виховання сучасної молоді. Застосування арт-терапії у навчально-виховному процесі має потужний потенціал у створенні психологічно комфортного педагогічного середовища, сприяє гармонізації розвитку особистості через здатність самовираження і самопізнання [2].

Терапія мистецтвом в цей час стає дуже популярною як на Заході, так і в Україні. Технології арт-терапії надають можливість людині знаходити власні шляхи розв'язання проблемних ситуацій, постійно підвищують компетентності; мотивують досягати результатів, розширюють діапазон прийнятних для особистості способів вирішення проблемних ситуацій [5, с. 35]. Завдяки своїй універсальності, арт-терапевтичні технології здатні ефективно впливати на вирішення таких проблем, як кризові стани, травми, втрати, психосоматичні розлади, внутрішні конфлікти. Арт-терапія ефективно сприяє відновленню цілісності особистості, даючи можливість людині в кризовому стані безболісної особистісної інтеграції. Будь-який вид мистецтва є терапевтичним за своєю суттю, адже надає можливість людині впоратись із травмуючими подіями. Перевагою методів творчого самовираження і арт-терапії в реабілітації жертв локальних військових конфліктів є те, що ці методи засновані на невербальному вираженні почуттів.

Саме засоби арт-терапії стають засобами спілкування [10, с. 113].

Найпопулярнішим напрямком арт-терапії є ізотерапія, який включає візуальні продукти (малюнок, ліплення, маски, мозаїки, колажі, монотипії та ін). Цей напрямок з-поміж інших нараховує найбільшу кількість методів, прийомів та технік. Арт-терапія тісно пов'язана з розвитком емоційної, фізичної та соціальної сфер дитини. Після проведення занять з арт-терапії у дітей знижується тривожність, стабілізується емоційний та психологічний стан, зростає працездатність, поліпшується увага, пам'ять, мовлення; підвищуються самооцінка, віра в себе та свої сили. Творчий характер занять дає дитині змогу відкривати в собі щось нове, краще розуміти себе, розвивати свої відносини з людьми та світом [6, с. 89].

Професія соціального працівника спрямована на соціальну сферу, тому необхідною умовою для вибору цієї професії є соціальна спрямованість особистості, наявність відповідних соціальних якостей: гуманізму, доброзичливості, справедливості, відповідальності, терпеливості, врівноваженості, готовності стати на захист клієнта, прийти на допомогу, підтримати. Основою професійної діяльності соціального працівника є компетентність і професіоналізм [9]. Професійно спілкуючись з різними людьми, соціальний працівник повинен надати їм допомогу у вирішенні проблем, що виникли в їхньому житті. Проблема кожного клієнта є своєрідною, життєві обставини індивідуально особливі. Фахівець із соціальної роботи працює в умовах, коли практично неможливо використати відпрацьовані алгоритми діяльності та потрібно постійно знаходити нестандартні рішення. Чим більше клієнт дає матеріалу для мислительної діяльності, тим більше інтересу до себе він може викликати. Надзвичайно важливу роль в цьому відіграють вольові риси соціального працівника, його прагнення вступити в контакт з об'єктом, розгорнути пов'язану з ним діяльність. Інтерес відіграє надзвичайно важливу роль у житті та діяльності особистості. Він спонукає до діяльності, активізує цю діяльність. Коли людина зацікавлена тим, що вона робить, вона діє ініціативно, енергійно, жваво, отримуючи задоволення навіть тоді, коли робота складна та потребує великого напруження сил [8].

Функціонування організацій в умовах інноваційно орієнтованої економіки формує необхідність системного підходу до інноваційного менеджменту у вітчизняних компаніях (організаціях, підприємствах), що передбачає активізацію інноваційних процесів не тільки в технологічній та економічній, але і в соціальній сфері [3].

Процес розвитку будь-якої соціальної спільноти, в тому числі і організації, йде через оновлення і обумовлює створення передумов для формування нових нетрадиційних компонентів у соціумі, інноваційних способів соціальної діяльності, при цьому, формою цього суспільного розвитку є

нововведення. Виходячи з цього, в основі необхідності розвитку соціальних інновацій організації лежить неможливість вирішити проблеми, які виникають, за допомогою традиційних методів. Змінити лише структури потреб співробітників організації, цінностей організаційної культури. Невирішеність тих чи інших соціальних проблем і дає імпульс до розробки нових засобів та норм у соціальній сфері вітчизняних компаній.

Інновації в соціальній сфері, організації являють собою свідомо організовані нововведення або процеси, реалізовані компанією відповідно до мінливих умов її функціонування та мають на меті ефективно використання соціального потенціалу організації. Появі інновацій у соціальній сфері можуть сприяти такі фактори, як: загострення соціальних проблем, що вимагає нових підходів до їх вирішення; відсутність необхідних ресурсів для розвитку соціальної сфери, що потребує більш дієвих способів їх пошуку; тенденція посилення вимог до якості послуг закладів соціальної сфери та приведення їх до міжнародних стандартів. Ідентифікація потреби соціальної сфери в інноваціях визначає необхідність більш чіткого та адекватного формулювання поняття «інновація» і суміжних понять з урахуванням особливостей соціальної сфери. Такий підхід дозволить розробити комплекс заходів, що підвищать ефективність діяльності соціальних організацій і служб при задоволенні соціальних потреб населення. Важливо відзначити, що в точному визначенні інновацій існує ряд методологічних розбіжностей – інновації представляють як процес, як результат, як ідея, як можливість [4].

Технологізація соціальної роботи є відображенням цивілізованого шляху вирішення соціальних проблем суспільства і людини. Вона завжди носить інноваційний, творчий характер, будучи пов'язаною з постійним пошуком більш досконалих, а отже, і більш ефективних і економічних способів використання ресурсів людини, її творчого потенціалу.

Впровадження технологій розвитку або відновлення творчого потенціалу людини в процесі соціальної роботи – це стратегічний напрямок процесу соціальної роботи, відмова від стратегії, при якій вона розглядається як об'єкт, що підлягає переробці і перевихованню. Це орієнтація на її ресурси і впевненість в тому, що він здатний шляхом самозміни і самозабезпечення включитися в творчу життєтворчу діяльність. Інноваційна діяльність виступає визначальною тенденцією сучасного розвитку суспільства. Фактори, що зумовлюють розвиток інноваційної діяльності: низька задоволеність якістю та результатами соціально-економічних процесів, усвідомлення нагальної необхідності нововведень в соціальній практиці [12].

Слід відмітити, що до Німеччини приїхало дуже багато наших співвітчизників, які вели свою діяльність в Україні, працюючи в різних НГО. Вони

з змогли отримати підтримку місцевої влади та відкрити центри підтримки для українців.

Прикладом такого центру можна відмітити «Український Культурний Центр в місті Фрідріхсхафен», який був заснований у лютому 2023 року. Приміщення для роботи цього центру було надано місцевою владою. Працівниками центру є волонтери, які мають досвід у різних галузях надання послуг. Заходи, які влаштовують волонтери цього центру: на постійній основі, тобто два рази на тиждень, проводяться заняття з грамоти українського письма та читання для дітей; німецький клуб (заняття з німецької мови для тих, хто не відвідує інтеграційні курси); заняття з йоги; допомога перекладача; вокальна студія: «Хор»; творча майстерня для дітей та дорослих; підтримка психолога. Проводяться майстер-класи різних напрямків: ліпка вареників; виготовлення піци для дітей; малювання для дітей; арігами; заняття з навиків читання для самих маленьких; казкотерапія для маленьких дітей. У розвитку напрямку «інтеграція через спорт» проводяться багато різних заходів. Прикладом таких заходів є велотури вихідного дня. Участь у різноманітних заходах, які проводять місцеві спортивні клуби та надають можливість приймати участь у них для українців. Підтримується ініціатива вокальної групи молоді. Можна відмітити, що українці роблять великі кроки для прискорення процесу інтеграції у Німеччину.

Висновки. Таким чином, необхідно забезпечити підтримку українців в умовах війни. А саме, доступ до житла та основних послуг, до мовних курсів, освіти, культурних заходів та інших програм інтеграції, доступ до робочих місць та підтримку в пошуках роботи, до медичної допомоги, психологічної та соціальної підтримки. Підвищувати рівень соціальної адаптації дітей шкільного віку засобами арт-терапії, адже творчий підхід у наданні допомоги дітям, постраждалим від внутрішніх міграційних процесів в Україні, детермінує підвищення рівня та ефективності життя цієї категорії населення. Розвивати проєкти та програми, що сприяють інтеграції вимушених переселенців.

1. Арт-терапія. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Арт-терапія>.
2. Батарейна І.О. Арт-терапія як засіб виховної роботи в освітньому процесі. *Науковий вісник МДПУ імені Богдана Хмельницького*. 2022. №28. С. 144–150.
3. Варналій З.С., Ващенко К.О., Кампо В.М. Державна політика розвитку підприємництва в Україні: навч. посібник / за ред. К.О. Ващенка. Міжрегіональна Акад. упр. персоналом. Київ: Персонал, 2010. 305 с.
4. Єрескова Т.В., Сомова О.О. Методологічний вимір дослідження інновацій як соціального процесу. URL: <http://lib.lntu.info/book/fb/pesp/2012/12-40/page5.html>

5. Корнієнко І.О. Досвід надання допомоги дітям і сім'ям – жертвам військового конфлікту: практ. посіб. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 152 с.
6. Назаревич В. Я. Арт: практичний посібник із саморегуляції засобами мистецтва. Київ: «ПРИНТХАУЗ», 2020. 180 с.
7. Освіта України в умовах воєнного стану. *Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник* / за загальною ред. С.М. Шкарлета. Київ-Чернівці: «Букрек», 2022. 140 с.
8. Поліщук В.А. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід. *Посібник*. Тернопіль, Навчальна книга. Богдан, 2003. 184 с.
9. Поліщук В.А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: монографія / За ред. Н.Г. Ничкало. Тернопіль: ТНПУ, 2011. 424 с.
10. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки: методичний посібник / за ред. З.Г. Кісарчук. Київ: Логос, 2015. 232 с.
11. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / за ред. Волинець Л.С. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.
12. Федоренко В.Г., Іткін О.Ф., Анін В.І. та інші. Менеджмент: підручник / за ред. В.Г. Федоренка; М-во освіти і науки України. Київ: Алерта, 2008. 652 с.

References

1. *Art-terapiya* [Art therapy]. *Velyka ukrayinska encyklopediya*. URL: <https://vue.gov.ua> (in Ukrainian).
2. Batareina I. (2022). *Art-terapiya yak zasib vyhovnoyi roboty v osvitynomu procesi* [Art therapy as a means of educational work in the educational process]. *Scientific bulletin of Bohdan Khmelnytskyi MSPU*. No. 28, Pp. 144-150 (in Ukrainian).
3. Varnaliy Z.S., Vashenko K.O., Kampo V.M. (2010). *Derjavna polityka rozvytku pidpryemnyctva v Ukraini: navchnyi posibnyk* [State policy of entrepreneurship development in Ukraine: study manual]. Kyiv. 305 p. (in Ukrainian).
4. Yerescova T.V. (2012). *Metodologichniy vymir doslidjenny innovacij yak socialnogo procesu* [Methodological dimension of innovation research as a social process]. URL

- < <http://lib.lntu.info/book/fb/pesp/2012/12-40/page5.html>> (in Ukrainian).
5. Kornienko I.O. (2017). *Dosvid nadannya dopomogy dityam i simyam – jertvam viyskovogo konfliktu: posibnyk* [Experience of providing assistance to children and families - victims of the military conflict: practice]. Kyiv: UNMC of Practical Psychology and Social Work. 152 p. (in Ukrainian).
6. Nazarevich V. (2020). *Ya Art: praktychny posibnyk iz samoregulyacii zasobamy mystectva* [I am Art: A Practical Guide to self-regulation by means of art]. Kyiv: "PRINTHOUSE". 180 p. (in Ukrainian)
7. Shkarlet S.M. (2022). *Osvita Ukrainy v umovah voyennogo stanu. Innovaciyna ta proektna diyalnist: Naukovo-metodychnyi posibnyk* [Education of Ukraine under martial law. Innovative and project activity: Scientific and methodical collection]. Kyiv-Chernivtsi "Bukrek". 140 p. (in Ukrainian)
8. Polishuk V.A. (2003). *Profesiyina pidgotovka fahivciv socialnoyi sfery: zarubijny dosvid* [Professional training of specialists in the social sphere: foreign experience]. *Guide*. Ternopil, Educational book. Bohdan, 184 p. (in Ukrainian)
9. Polishuk V.A. (2011). *Teoriya i metodyka profesiynoyi pidgotovky socialnyh pedagogiv v umovah neperervnoyi osvity: monografiya* [Theory and methodology of professional training of social pedagogues in conditions of continuous education: monograph]. Ternopil: TNPU. 424 p. (in Ukrainian).
10. Kisarchuk Z.G. (2015). *Psychologichna dopomoga dityam u kryzovyh sytuatsiyah: metody i tehniky: metodychnyi posibnyk* [Psychological assistance to children in crisis situations: methods and techniques: methodological manual]. Kyiv: Logos. 232 p. (in Ukrainian).
11. Volinets L.S. (2015). *Psyhosocialna dopomoga vnutrishnyo peremishenym dityam, yihnim batkam ta simyam z ditmy zi shodu Ukrayiny: posibnyk dlya praktykiv socialnoyi sfery* [Psychosocial assistance to internally displaced children, their parents and families with children from Eastern Ukraine: manual]. *For practitioners of the social sphere*. Kyiv: LLC "Kalita Publishing House". 72 p. (in Ukrainian).
12. Fedorenko O.F, Itkin V.I. et al. (2008). *Menedjment: pidruchnyk* [Management: textbook. Ministry of education and science of Ukraine]. Kyiv: Alert. 652 p. (in Ukrainian).